

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
_____ Н. В. Сментина
“___” грудня 2017 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

за магістерською програмою професійного спрямування

«Економіка, планування та управління бізнесом»

**на тему: «Оцінка інвестиційної привабливості регіону (на прикладі
Одеської області)»**

Виконавець:

студент ФЕУП

Ніколаєв Ілля Сергійович _____

/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Маркітан Олександр Сергійович _____

/підпис/

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНУ.....	6
1.1. Поняття інвестиційної привабливості регіону	6
1.2. Економічна сутність та принципи державної інвестиційної політики, її роль у регіональному розвитку	12
1.3. Методи оцінювання інвестиційної привабливості регіону	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	22
2.1. Аналіз сучасного стану регіону.....	22
2.2. Оцінка динаміки та структури інвестицій в Одеській області.....	32
2.3. Одеська область в рейтингах інвестиційної привабливості регіонів держави	44
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	53
3.1. Оцінка інвестиційної привабливості районів Одеської області ..	53
3.2. Шляхи залучення інвестицій в Одеську область.....	60
3.3. Прогнозування інвестиційної привабливості регіону	68
ВИСНОВКИ.....	74
Список використаних джерел.....	78
Додатки	84

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із ключових завдань уряду є питання розвитку регіонів та посилення їхнього економічного потенціалу. Важливим чинником економічного зростання є інвестиції. Для України, яка переживає період виходу з кризового стану, особливо важливим та актуальним є питання залучення іноземних інвестицій, оскільки вони мають вагомий вплив на економічний розвиток країни. Проте найбільшої деградації в Україні на сьогодні зазнає інвестиційна діяльність. Погіршення інвестиційного клімату, можливостей бюджетів усіх рівнів, зниження ділової активності суб'єктів господарювання призвели до складного стану інвестиційної сфери. Одним із показників, що відображає стабільний економічний розвиток окремих галузей економіки, а також економіки країни загалом є інвестиційна привабливість регіонів.

Питання інвестиційної привабливості регіонів, які в Україні мають економічні характеристики, що суттєво відрізняються, і сьогодні залишаються актуальними. Різні підходи до визначення понять інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості призводять до появи непорівнянних між собою показників, до того ж обмежених офіційною статистикою. Практично відсутнє регіональне законодавство, прослідковується епізодичність моніторингу показників, що призводить до неможливості обґрунтування реального інвестиційного клімату та можливостей залучення інвестицій у регіональну економіку. Спостерігається непропорційний розподіл обсягів залучення інвестицій у регіони України. Те спрямування прямих іноземних інвестицій та капітальних інвестицій у регіональному розрізі, що має місце сьогодні, не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів та посилює подальше збільшення розриву в їхньому розвитку.

Дослідження проблеми та вивчення питань інвестиційної привабливості регіонів України сьогодні набуває особливої актуальності. Теоретичним і практичним аспектам інвестиційної привабливості регіонів присвятили значну

кількість праць провідні вітчизняні і зарубіжні дослідники, серед них: Мамонова К. М, Носова О.В., Іщук С.О., Кулініч Т.В., Орехова Т. В., Б. М. Данилишин та ін. Однак багато проблем теоретичного та практичного характеру у цій сфері залишаються невирішеними, що зумовлює потребу в проведенні додаткових наукових досліджень.

Мета роботи – дослідження теоретико-методологічних основ оцінювання інвестиційної привабливості регіону та розробка пропозиції щодо покращення інвестиційної привабливості Одеської області.

У процесі дослідженні були поставлені такі *завдання*:

- дослідити сутність та ознаки інвестиційної привабливості регіону;
- розглянути принципи державної інвестиційної політики та її роль у регіональному розвитку;
- охарактеризувати методи оцінювання інвестиційної привабливості регіону;
- проаналізувати сучасний стан Одеської області;
- надати оцінку динаміці та структурі інвестицій в Одеській області;
- проаналізувати місце Одеської області в рейтингах інвестиційної привабливості регіонів держави;
- проаналізувати інвестиційну привабливість районів Одеської області;
- запропонувати шляхи залучення інвестицій в Одеську область;
- визначити прогностичні перспективи інвестиційної привабливості регіону.

Об'єктом дослідження є процес оцінки інвестиційної привабливості Одеського регіону.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та методичні основи оцінювання інвестиційної привабливості регіону.

Методи дослідження. У роботі застосовано метод теоретичного узагальнення та синтезу – для дослідження теоретичних засад оцінювання інвестиційної привабливості регіону; метод порівняльного аналізу, угруповань – для оцінювання інвестиційної привабливості регіону та районів Одеської

області. Проведено факторний аналіз інвестиційної ситуації регіону для встановлення причин його змін у періоді, що аналізується.

Розрахунки інвестиційної привабливості регіону та прогноз були розроблені за допомогою «Excel».

Інформаційна база дослідження. У якості інформаційної бази дослідження слугували дані, надані Інститутом проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної Академії наук України, нормативно-законодавчі документи, офіційні статистичні дані щодо соціально-економічного розвитку Одеської області та інвестиційної діяльності регіону, інформація з Інтернет-джерел.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами дослідження підготовлено публікацію: Ніколаєв І.С. Інвестиційна привабливість Одеської області / І.С. Ніколаєв // Розвиток економіки та планування бізнесу в сучасних умовах: проблеми та шляхи вирішення: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 14-15 вересня 2017 р.). – Одеса: Ротапринт, 2017. – С 31-32.

Висновки до розділу 3

1. Проаналізувавши інвестиційну привабливість регіону варто відмітити, що найбільш інвестиційно-привабливими є такі райони Одеської області: Комінтернівський, Біляївський, Овідіопольський, Ширяївський та Білгород – Дністровський. Найменш привабливі райони – Тарутинський, Фрунзівський, Іванівський, Саратський, Красноокнянський.

2. До головних напрямів з підвищення інвестиційної привабливості Одеської області варто віднести таке: створення інвестиційного продукту, підготовка інвестиційних проектів та пропозицій; підтримка і моніторинг інвестиційної діяльності; залучення зовнішніх фінансових потоків та матеріальних ресурсів; інвестиційне забезпечення розвитку і розширення регіонального господарського комплексу, модернізація його інфраструктури.

3. Після реалізації запропонованих заходів ВРП регіону зростає і в розробленому прогнозі на майбутні роки також бачимо позитивну динаміку. Позитивні результати спостерігались в реалізації промислової продукції та торгівельному балансі.

ВИСНОВКИ

Розглянувши теоретичні аспекти оцінювання інвестиційної привабливості регіону, а також зробивши аналіз інвестиційної привабливості Одеського регіону за останні роки, були сформульовані наступні висновки:

1. Інвестиційна привабливість регіону є ключовим елементом у сучасних інвестиційних процесах, що в свою чергу створює передумови для її поглибленого вивчення. Інвестиційна привабливість регіонів сприймається як узагальнююча характеристика окремих регіонів з точки зору ефективності здійснення в них інвестиційних вкладень.

2. Комплекс економічно зважених заходів держави, спрямованих на управління інвестиційними процесами в напрямках удосконалення нормативно-правової бази, стимулювання нарощування інвестиційних ресурсів підприємств і домогосподарств, підвищення інвестиційної привабливості територій, збільшення обсягів інвестування, реалізації узгоджених проектів та програм з цілями, що продукуватимуть отримання прибутку (доходу) та (або) досягнення соціального ефекту поєднує поняття державна інвестиційна політика.

3. Відсутність єдиного загальноприйнятого визначення інвестиційної привабливості та чітко визначених її критеріїв є причиною існування значної кількості метрологічних підходів до оцінки інвестиційної привабливості. У цілому оцінка інвестиційної привабливості регіону - це процес визначення суб'єктивного сприйняття інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику регіону потенційним інвестором, в ході якого показники об'єкта оцінки співвідносяться з обраною базою порівняння.

4. Одеська область розташована на крайньому південному заході України. Головна особливість економіко-географічного розташування області – її приморське та прикордонне положення. На сьогоднішній день в області є 26 сільських районів, 19 міст (3,9% міст України), у тому числі 7 – обласного підпорядкування, 12 – районного; 33 селища міського типу; 1139 сільські населені пункти. Населення області багатонаціональне. В області функціонує

110 промислових підприємств. Головною галуззю економіки регіону є транспорт. Значну роль у структурі народногосподарського комплексу України та південного економічного району відіграє промисловість регіону. Сільське господарство – одна з основних по обсягу виробництва і зайнятості трудових ресурсів галузь матеріального виробництва. Область має достатньо великий потенціал для розвитку та залучення інвестицій, як з боку національних інвесторів, так і іноземних.

5. Найбільші обсяги капітальних інвестицій освоєно в галузях: транспорт, складське господарство, поштова, кур'єрська діяльність. За обсягами прямих іноземних інвестицій Одеська область посіла 6 місце серед інших регіонів країни. В структурі іноземних інвестицій велику долю інвестицій займає одна країна – Кіпр. Інвестиції нерівномірно розподілені по території області.

6. Серед регіонів України Одеська область займає достатньо конкурентоспроможне положення. За дослідженнями фонду «Ефективне управління» за методологією Всесвітнього економічного форуму, що передбачає розрахунок Індексу конкурентоспроможності для країн світу, Одеська область піднімається з 8 місця на 3 в 2016. Це має не мале значення для подальшого розвитку області. За даними рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України, який на замовлення держави складає Київський міжнародний інститут соціології та Інститут економічних досліджень та політичних консультацій Одеська область займає 3 місце серед регіонів України.

7. Оцінивши інвестиційну привабливість районів Одеської області методом індексів, до яких входить: зведений інтегральний індекс роздрібного товарообігу, зведений інтегральний індекс фінансового потенціалу, зведений інтегральний індекс споживчого ринку, зведений інтегральний індекс інвестиційної привабливості, зведений інтегральний індекс комерційної інфраструктури та в результаті - зведений інтегральний індекс інвестиційних переваг районів бачимо, що найбільш інвестиційно-привабливими є такі райони: Комінтернівський, Біляївський, Овідіопольський, Ширяївський та

Білгород – Дністровський (значення інвестиційної привабливості 0,5196, 0,3845; 0,3249; 0,2803; 0,2452;). Найменш привабливі райони – Тарутинський, Фрунзівський, Іванівський, Саратський, Красноокнянський (значення інвестиційної привабливості 0,1374; 0,1358; 0,1276; 0,1254; 0,0958).

8. Інвестиційний клімат у найбільш інвестиційно-привабливих районах Одеської області характеризується високим соціально-економічним потенціалом за рахунок розвитку промислового виробництва, а так само найбільшому рівнем урбанізація населення й забезпеченістю кваліфікованими кадрами. Райони мають досить високу ємність ринків споживчих товарів і факторів виробництва. Найбільш кращими для інвестування є основні галузі промислового виробництва, житлове будівництво, транспорт і зв'язок, торгівля, побутове обслуговування, медицина й страхування.

Діяльність інвесторів у найменш привабливих районах не відрізняється високою активністю у зв'язку з несприятливим інвестиційним кліматом і низькою ефективністю інвестиційних проектів.

З метою підвищення інвестиційної привабливості Одеської області необхідно: створення інвестиційного продукту, підготовка інвестиційних проектів та пропозицій; підтримка і моніторинг інвестиційної діяльності; залучення зовнішніх фінансових потоків та матеріальних ресурсів; інвестиційне забезпечення розвитку і розширення регіонального господарського комплексу, модернізація його інфраструктури.

9. Для покращення інвестиційної привабливості Одеського регіону треба розробити та удосконалити систему заходів та програм, а саме: концентрувати наявні ресурси у пріоритетних галузях економіки з наступною їхньою трансформацією в інвестиції і, завдяки цьому, створити умови для економічного зростання; інвестування в людський капітал, підвищенню ступеня кваліфікації працівників; забезпечити прозорості прийняття інвестиційних проектів у сфері місцевого виробництва, сервісу, нерухомості й сільського господарства; переглянути фінансово - кредитну систему для іноземних інвесторів; удосконалити законодавчу базу в області інвестування;

удосконалити маркетингові технології, що використовують агенції для впливу на бренд-імідж та появу зацікавленості у потенційного інвестора.

10. Реалізація запропонованих заходів з підвищення інвестиційної привабливості Одеської області сприятиме росту ВРП регіону. У 2017 році ВРП Одеського регіону складе 9149,4 млн.грн. Позитивні результати спостерігались в реалізації промислової продукції та торговельному балансі. Так за даними прогнозу у 2017 році підприємства Одеської області реалізують промислової продукції на суму 80871,1 млн.грн. У 2018 році регіон реалізує промислової продукції на 106775,2 млн.грн.

Список використаних джерел

1. Мамонова К. М. Інвестиційна привабливість як необхідна складова інвестиційного процесу: концептуальні підходи до її визначення та аналізу / К. М. Мамонова // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. / Дніпропетр. нац. ун-т., 2008. – Вип. 235, Т. IV. – С. 844–853.
2. Асаул А. Систематизация факторов, характеризующих инвестиционную привлекательность регионов / А. Асаул // Регіональна економіка. – 2004. – № 2. – С. 53–62.
3. Носова О.В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи / О.В. Носова // Економіка і прогнозування. – 2003. – № 3. – С.119–137.
4. Задорожна Я. Є. Підвищення інвестиційної привабливості підприємництва як напрямок залучення інвестиційних ресурсів / Я.Є. Задорожна, Л.П. Дядечко // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 2. – С. 32–35.
5. Рейтинг инвестиционной привлекательности регионов Украины // Украинский деловой журнал “Эксперт” – № 49 (52) – 26 декабря 2005 – 1 января 2006 – С. 71–76.
6. Іщук С.О. Оцінювання інвестиційної привабливості регіону: методичний аспект / С.О. Іщук, Т.В. Кулініч // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 71–78.
7. Литвинова В. В. Теоретические и методологические аспекты оценки инвестиционного климата региона / В. В. Литвинова // Молодой ученый. – 2011. – № 4. – Т. 1. – С. 161-169.
8. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: підручник для студ. ВНЗ / А. П. Дука. – 2-ге вид. – К. : Каравела, 2008. – 432 с.
9. Кулініч Т. В. Оцінювання та регулювання інвестиційної привабливості виробничо-господарських структур : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / Т. В. Кулініч; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Львів, 2004. – 20 с.

10. Марцин, В. С. Заходи щодо покращення інвестиційної привабливості регіону в умовах виходу з кризи / В. С. Марцин // Регіональна економіка. - 2010. - № 4. - С. 46 - 55.
11. Орехова Т. В. Структурні деформації в економіці регіонів України та їхній вплив на інвестиційну привабливість країни / Т. В. Орехова // Стратегічні пріоритети. - 2008. - № 4. - С.144 - 150.
12. Семенов, А. А. Інвестиційна привабливість України: детермінанти залучення прямих іноземних інвестицій / А. А. Семенов, А. Ю. Дубіна // Фінансово-економічні аспекти євроінтеграції України. - 2011. - С. 234 - 241.
13. Матвиенко, П. В. Оценка инвестиционной привлекательности регионов / П. В. Матвиенко // Экономика и государство. - 2008. - № 12. – С. 66 - 74.
14. Чмир, О. С. Методичні засади оцінювання інвестиційної привабливості галузей (видів економічної діяльності) та їх апробація в Україні / О. С. Чмир // Формування ринкових відносин в Україні: б. наук. пр., 2011. - № 7 - 8(122 - 123). - С. 43 - 50.
15. Сидоренко І. В. Теоретико-методичні підходи до оцінки інвестиційної привабливості регіону [Електронний ресурс] / І. В. Сидоренко. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2010_44/20.htm.
16. Ситнік І. В. Сучасний інвестиційний клімат України / І. В. Ситнік, Ю. В. Музгіна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 4. – Т. 2. – С. 103-105.
17. Сорока М. В. Ідентифікація чинників регіональної інвестиційної привабливості [Електронний ресурс] / М. В. Сорока. – Режим доступу : http://vlp.com.ua/files/29_14.pdf.
18. Матвеева О. Ю. Інвестиційна привабливість регіону в контексті формування засад забезпечення його сталого розвитку / О. Ю. Матвеева, А. С. Міняйло // Аспекти публічного управління. - 2015. - № 11-12. - С. 77-88. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_11-12_12.

19. Господарський кодекс України / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Ін Юре, 2003. – 344 с.
20. Проект закону України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основні напрями розвитку на 2013 і 2014 роки» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>
21. Ткачик Ф. П. Основи формування комплексної інвестиційної політики держави та регіону / Ф. П. Ткачик // Сталий розвиток економіки : наук. видання. – № 5. – Хмельницький, 2011. – С. 160–164.
22. Постанова Верховної ради України «Про Основні напрями бюджетної політики на 2012 рік» № 3358-VI від 03 травня 2011 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua>.
23. Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 рр. «Шляхом Європейської інтеграції». – К., 2004. – С. 90-111.
24. Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Electronic resource]. – Mode of access : http://eunec.vlor.be/detail_bestanden/doc014%20Europe%202020.pdf.
25. Саблук П. Процеси міжнародного руху капіталів та участь у них України / П. Саблук, К. Приб // Економіка України. – 2008. – № 8 (561). – С. 56-68.
26. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки: моногр. / В. І. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
27. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» від 02 лютого 2011 року № 389 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-%D0%BF>.
28. Крючкова І. В., Попельнюхов Р. В. Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання інвестиційної політики як важливого фактору

економічного зростання / І. В. Крючкова, Р. В. Попельнюхов // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1, Т. 2. – С. 298-301.

29. Лиса О.І. Методи оцінювання інвестиційної привабливості регіону / О.І. Лиса [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://intkonf.org>.

30. Мельник М. І. Інвестиційний клімат регіону : теоретичні та прикладні засади дослідження : [монографія] / М. І. Мельник ; [відп. ред. М. І. Долішній]. - Львів : ІРД НАН України, 2005. - 304 с.

31. Офіційний сайт Інституту реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.ir.org.ua/>

32. Investment Climate Surveys [Електронний ресурс] / World Bank. - Режим доступу : <http://rru/worldbank.org>

33. Інвестиційна привабливість регіонів (повна версія). Підготовлено Київським міжнародним інститутом соціології у партнерстві з Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій на замовлення Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України. – Київ, 2014. – 390 с.

34. Про затвердження “Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств і організацій” : наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств і організацій № 22 від 23.02.1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 8. – С. 243.

35. Одеська область // Офіційний сайт «Україна сьогодні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/Odesa>.

36. Основні показники соціально-економічного розвитку Одеської області [Електронний ресурс] / Головне правління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.

37. Промисловість [Електронний ресурс] / Головне правління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.

38. Індекси промислової продукції за основними видами діяльності за 2013-2016 роки [Електронний ресурс] / Головне правління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.
39. Транспорт [Електронний ресурс] / Головне правління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.
40. Сільське господарство [Електронний ресурс] / Головне правління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.
41. Інвестиції // [Електронний ресурс] / Головне правління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.
42. Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс] / Головне правління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.
43. Розподіл прямих іноземних інвестицій за містами та районами Одеської області [Електронний ресурс] / Головне правління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.
44. Рейтинг конкурентоспроможності регіонів України / Фонд «Ефективне управління» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chamber.cn.ua/ua/news/571>.
45. Індекс інвестиційної привабливості регіонів України / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/ua/publications/comments?pid=3877>.
46. Рейтинг конкурентоспроможності регіонів України / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.invest-lvivregion.com/UserFiles/File/Rejting_invest.pdf.
47. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/files/projects>.

48. Одеса підтвердила найвищий рівень інвестиційної привабливості // Новини Одеси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uanews.odessa.ua/society/2017/05/19/129705.html>.
49. Харченко Т.Б Підвищення інвестиційної привабливості регіонів України: стратегічні аспекти та можливості вирішення / Харченко Т.Б., Сагайдак Ю.А. // Молодий вчений. –№ 6 (46), червень. – 2017 р. – с. 523-526.
50. Оцінка та прогнозування інвестиційної привабливості регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lubbook.org/book_222.
51. Перелік діючих регіональних цільових та комплексних програм Одеської області станом на 01.07.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada2.odessa.gov.ua>.
52. Програма залучення зовнішніх ресурсів та розвитку міжнародної діяльності Одеської області на 2014-2016 роки від 24 грудня 2013 року № 967-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada2.odessa.gov.ua>.
53. Регіональна програма розвитку земельних відносин та охорони земель на 2016-2018 роки 21.12.2015 № 39-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua>.
54. Регіональна програма розвитку агропромислового комплексу Одеської області на 2014-2018 роки 21.02.2014 № 1020-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua>.
55. Регіональна програма розвитку водного господарства Одеської області на період до 2021 року 18.09.2013 № 882-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua>.